

Moda je resno in odgovorno delo, je stališče in pogled na svet

Intervju z Metko Vrhunc

Zasnova in priprava pogovora: skupina Ženske v arhitekturi, ZAPS

Metka Vrhunc (1939, roj. Prevec) je diplomirala leta 1963 na Fakulteti za arhitekturo, pri prof. Edvardu Ravnikarju. Svojo ustvarjalno pot je začela v projektantski skupini za zgraditev kliničnega centra v Ljubljani. Kmalu se je usmerila v oblikovanje oblačil. Najprej je ustvarjala kolekcije v tedaj novoustanovljenem butiku Koteks-Tobus, leta 1968 pa je postala vodilna oblikovalka v Industriji usnja Vrhnika. Ustanovila je prvi razvojni center za oblikovanje usnja (na Vrhniku) in za krzno (v Šmartnem pri Litiji) v tedanji Jugoslaviji. Postala je članica evropskega centra ModEurop in vodja sekcije za modno oblikovanje pri Društvu oblikovalcev Slovenije. Leta 1978 je delovala v razvojnem oddelku tovarne kovčkov in usnjene galanterije Toko Domžale. Njene kolekcije izdelkov iz usnja in krzna so redno in skoraj brez konkurence prejemale najpomembnejše nacionalne stanovske nagrade na ljubljanskem, zagrebškem in beograjskem sejmu mode; v njenem najaktivnejšem obdobju, med letoma 1968 in 1981, so tovarne, v katerih je oblikovala in vodila razvoj kolekcij, prejele enajst ljubljanskih zmajev, tri zlatne ogrtače ter pet zlatih in eno srebrno košuto. Svoje avtorske kolekcije je predstavila na številnih modnih revijah in skupinskih razstavah, pa tudi na šestintridesetih samostojnih razstavah v Jugoslaviji in enajstih mednarodnih samostojnih razstavah.

Leta 1979 se je odzvala povabilu in kot ključna oseba sodelovala pri pripravi novega študijskega programa za oblikovanje tekstilij in oblačil na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo v Ljubljani. Leta 1995 je postala predstojnica katedre. S svojo inovativno naravo je spodbujala raziskovalno delo in mednarodne aktivnosti, postala je tudi predstavnica fakultete v največji mednarodni mreži umetniških, arhitekturnih in oblikovalskih pedagoških ustanov CUMULUS. Leta 1979 je za svoje ustvarjalno delo na področju modnega oblikovanja prejela nagrado Prešernovega sklada. Sledile so še številne druge nagrade, med njimi častni pohvali na Bienalu industrijskega oblikovanja (BIO 10 in BIO 15), nagrada DOS za življenjsko delo in naziv zaslužne profesorice Univerze v Ljubljani.

© Joco Žnidaršič

Kako je potekala vaša poklicna pot?

Moja prva zaposlitev po diplomi iz arhitekture je bila v projektantski skupini pri profesorju Stanku Kristlu v času načrtovanja Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani. V nadaljevanju sem delovala v usnjarski industriji, v Industriji usnja Vrhnika, Toku in Konusu, kjer sem se uveljavila kot modna oblikovalka. V drugi polovici kariere sem bila med ustanovnimi člani katedre za oblikovanje tekstilij in oblačil na današnji Naravoslovnotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer sem poučevala predmet Oblikovanje oblačil. Danes sem upokojena zaslužna profesorica.

Kakšna je bila dinamika dela v organizacijah, v katerih ste delovali?

Kot mlada arhitektka sem se pridružila projektantski skupini prof. Stanka Kristla in sodelovala pri zahtevnem in obsežnem projektu novega UKC. Po prvih projektantskih izkušnjah je bila zame ključna odločitev za samostojno pot zunaj arhitekture. Brez občutka negotovosti sem ustvarila nekaj kolekcij modnih oblačil in jih na mah prodala neposredno iz izložbe takrat prestižnega butika Koteks-Tobus.

IUV je v šestdesetih, ravno ob pravem času, prvič razpisala delovno mesto modnega oblikovalca in me zaposlila. Skupaj smo stopili na ambiciozno pot in iz industrije predelovanja surovin ustvarili uspešno blagovno znamko oblačil.

© Milan Pašk

Eksperimentalna kolekcija Popek, črna ovčja napa, 2003

V tovarni na Vrhniki smo za pripravo prvih oblačil iz usnja ustanovili vzorčni oddelek. V Šmartnem, v drugi tovarni IUV, smo razvijali vzorce oblačil iz ovčjega in plemenitega krzna. Obe lokaciji sem kot oblikovalka redno obiskovala, da sem spremljala razvoj kolekcij ter izbiro in razvoj materialov za njihovo pripravo. Organizirali smo tudi sejemske predstavitve in prve, zelo odmevne modne revije v Narodni galeriji, Moderni galeriji in Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani ter hotelu Esplanade v Zagrebu. Svoje kolekcije sem za izložbe, fotografiranja, sejme in revijske nastope postavljala v različne ambience, ustvarjala vzdušja in opredeljevala razpoloženja. Za današnje poklicne norme sem bila oblikovalka, stilistka, scenografka, producentka in *design manager* v isti osebi.

Moje delovno mesto je bilo v Ljubljani, na Mestnem trgu, kjer je bil ustanovljen butični atelje z lepo aranžiranim izložbenim oknom v prodajnem pritličju ter z eksperimentalno krznarsko delavnico in razstavo vzorčnih modelov v nadstropju. V piano nobilu sta bila atelje za oblikovalko s francoskim oknom in razgledom na trg ter pisarna komercialnega direktorja. V tem nadstropju smo v unikatne plašče iz dragocenega divjačinskega krzna oblačili elito, po drzne vzorčne modele pa so redno prihajale italijanke.

Delo oblikovalke v industriji me je prevzelo in tako sem lahko s sodelavci kjerkoli navezala stike, z obojestranskim zaupanjem in zato uspešnim strokovnim sodelovanjem.

Oblikovanje pri IUV sem razumela kot raziskovalno, pri vsaki kolekciji sem iskala nove možnosti uporabe naravnih materialov, poskušala sem jim vdihniti novo kakovost in jih oblikovati vsakič z novim izrazom. Vsaka kolekcija in vsako oblačilo sta bila izziv, ne glede na to, ali je šlo za oblačilo iz cenjenih materialov ali pa za izdelek iz dragega krzna. Vedno sem preverjala, kako se bo oblačilo – in tudi oseba, ki ga nosi – pojavljalo v določenem okolju in kakšno sporočilo nosi. Pri vsaki kolekciji sem predvidela smer razmišljanja, določila, kje bom iskala odgovore, in gradila z zaupanjem, občutkom, voljo, brez primerjanja. Predhodnikov in zgledov pri nas ni bilo, lahko pa sem se zanesla na širino izobrazbe in na principe iz arhitekture.

Kako pojmuje ustvarjalnost?

Zame je ustvarjanje raziskovanje.

Kaj je vaš navdih?

Navdih je najprej notranji občutek, ki preraste v potrebo po ustvarjalnem izražanju emocij. Čustveni svet, iz katerega črpamo, hranimo sami, z načinom življenja, z odnosi, s kulturo, z radovednostjo, z naravo.

»Navdih je najprej notranji občutek, ki preraste v potrebo po ustvarjalnem izražanju emocij. Čustveni svet, iz katerega črpamo, hranimo sami, z načinom življenja, z odnosi, s kulturo, z radovednostjo, z naravo.«

Ali lahko potegnemo vzporednice med arhitekturo in modo?

Arhitektura, oblikovanje, moda – so kultura. Ukvarjala sem se z modo, vendar kot arhitektka. Pristop, način mišljenja in cilji so bili enaki, sredstva pa druga. Arhitektura je zelo širok pojem, to niso hiše. Tudi moda niso obleke. Gre za področje ustvarjanja med pragmatizmom in humanizmom, med funkcionalnostjo in estetikom, med eksperimentom in rutino. V ospredju je človek s svojimi potrebami, v družbi in času, ki mu pripada. Lahko bi rekli, da se hiša in obleka razlikujeta v razdalji od telesa; oboje štiti človeka pred vplivi okolja, ustvarja pa tudi njegovo podobo v družbi. Arhitektura je bolj del prostora, moda pa družbe.

Kaj vam pomeni modno oblikovanje in kako ste se tega poklica lotevali vi?

Ukvarjanje z oblikovanjem in modo je kot lovljenje ravnotežja. Virtuozna prepoznaš po lahkotnosti in suverenosti, produktivnosti, dobri formi, ki pride s kilometrino, in pravih odločitvah. Vsekakor je zmotno mišljenje, da gre za domisljice in iskanje pozornosti. Moda je resno in odgovorno delo in življenjski slog. V časih, ko sem sama delala kot oblikovalka, je bila tudi pri nas oblačilna industrija močna gospodarska panoga.

V Industriji usnja Vrhnika smo na leto razvili, sešili in prodali več kot 365 različnih modelov oblačil. V ozadju je bilo še ogromno skic, krojev, vzorčnih serij, spodletelih poskusov, sejmskih kolekcij in unikatnih modelov. Moda – oziroma oblikovanje na splošno – je stališče, pogled na svet. Oblikovalka sem tudi, kadar se igram z vnuki, potujem, kuham ali pospravljam.

Kakšen je vaš pogled na družbeno vlogo modnega oblikovanja in kako vidite njegovo prihodnost?

Moda je vedno odražala, napovedovala in materializirala spremembe. Ima to sposobnost, da je bolj odzivna, prožna in to stori prej kot druga področja, včasih prej, kot se sprememb zave družba sama. Precej prej, preden so se v arhitekturi pojavile potiskane prosojne fasade, se je iz kulture tetovaž v modo preneslo platenje potiskov na prosojnih tkaninah. Tudi odpor do uniformiranega »industrijskega« produkta se je najprej manifestiral v visoki modi in se kasneje kot modni trend izrazil precej pred prvim hipsterjem. Moda uporablja rokodelstvo, vezenje, kvačkanje, pletenje, plisiranje, modeliranje, naravna vlakna in barvila – tudi v industriji. Vsak arhitekt, ki danes da kaj nase, razvija unikatne gradbene detajle, uporablja tradicionalne gradbene tehnike in osnovna gradiva ter jih združuje s sodobnimi bivalnimi standardi. Že nekaj časa smo tudi vsi »športniki«, nosimo tehnična oblačila za vsak dan in za posebne priložnosti. Neveste v supergah, poslovneži v neoprenu: nič čudnega, v teh časih res nikoli ne veš, kaj te čaka.

»V Industriji usnja Vrhnika smo na leto razvili, sešili in prodali več kot 365 različnih modelov oblačil. V ozadju je bilo še ogromno skic, krojev, vzorčnih serij, spodletelih poskusov, sejmskih kolekcij in unikatnih modelov.«

© Joco Žnidaršič

Plašč iz opičjega krzna in anilinske telečje nape.

Plašč iz srebrne lisice in gladke telečje nape.

Plašč iz etiopskega kozliča.

Plašč iz krzna nutrije.

»Sem mama treh otrok: imam sina, hčer in poklic. Vsi so bili na prvem mestu.«

Kateri so po vašem mnenju največji izzivi oziroma težave tako arhitekture kot modnega oblikovanja?

Slabo se piše družbi, ki nima, ne razume, ne uporablja in ne trži svoje kulture ter ne vlaga vanjo. Aktualni minister za gospodarstvo v naši državi na kulturni dan izjavi: »Kdor ne dela, naj ne je.« Aktualni minister za kulturo se pritožuje, da ima na skrbi preveč kulturnikov. Kultura, v vseh oblikah, je tej državi odveč. Kultura ni nekaj, kar bi ta družba množično konzumirala, s čimer bi se identificirala, kaj šele nekaj, kar bi razumela kot stroko in dejavnost, ki premika marsikaj, tudi gospodarstvo. Za to je potrebne nekaj razgledanosti in ambicije. Kultura pri nas ni vgrajena v narod, ni srebrnina, ki jo žlahtnimo za prihodnje generacije, ampak je postala priložnostni okrask in nepotreben strošek.

Kako vidite ženske, ki delujejo na področju arhitekture in oblikovanja?

Opazila sem, da so vse ženske, ki najdejo svojo pot v arhitekturi in oblikovanju ali pa delujejo v povezavi s temi poklici – izredne. Veseli me tudi, da so prodorne in da jih je vedno več!

Kakšne so bile vaše izkušnje pri usklajevanju dela in osebnega življenja?

Sem mama treh otrok: imam sina, hčer in poklic. Vsi so bili na prvem mestu.

Kaj vam je v poklicu prinašalo zadoščanje?

Prava vrednost vsakega poklica se po mojem mnenju izkaže takrat, ko premika stvari na bolje, v dobrobit človeka in družbe. Oblečila sem množice v ovčji in svinjski velur in elito v dragoceno divjačinsko krzno, oboje z enako vnemo in občutkom odgovornosti. Kasneje sem poučevala na Katedri za oblikovanje tekstilij in oblačil na Naravoslovnotehniški fakulteti, kamor so me zaradi izkušenj v industriji povabili kot ustanovno članico. Sestavili smo učni program za to novo področje ter uvedli modno revijo kot zrelostni izpit in komunikacijo šole z javnostjo. Študijski program se je s časom bogatil, spodbujali smo raziskovalno delo in mednarodna projektna sodelovanja, tekmovanja, izmenjave in gostovanja. Prejela sem nagrado Prešernovega sklada, prvo za področje mode. Veseli me, da sem sodelovala pri temeljih v Sloveniji povsem nove stroke, hkrati pa mi je zelo žal, da je celotna panoga po nepotrebnem strmoglavila.

Kaj vam je pomenil poklic, ki ste ga opravljali?

Bili smo pionirji na področju oblikovanja, vsi smo izšli iz šole za arhitekturo. Industrija usnja Vrhnika je bila industrija za predelavo kože in je mednarodno slovela po najfinejših svinjskih velurjih. Ko so me zaposlili kot oblikovalko, smo jo nadgradili z uspešno modno znamko. Nekateri kolegi arhitekti so se uveljavili kot grafični in industrijski oblikovalci in so kasneje ustanovili oddelek za oblikovanje na ALUO. Svoj aktivni del življenja sem živela v času, ko je šlo vse samo na bolje in smo lahko premikali meje. Sama sem si prečko vedno postavila zelo visoko in izkoristila prav vse sistemske možnosti. Danes okolje mlade ustvarjalnosti ne podpira, oškodovani pa so oboji: ustvarjalci in družba.

Ste kdaj razmišljali, da bi svoj poklic opustili?

Kot mlada arhitektka sem kmalu spoznala, da je arhitektura zame prepočasna, da potrebujem hitrejše projekte, večjo dinamiko, več suverenosti in občutek, da imam stvari v svojih rokah. V tem smislu sem se redefinirala – kot se sodobno reče. Začelo se je tako, da sem v Trstu kupila tkanino, zasnovala kolekcijo in jo razstavila v najmenitnejšem ljubljanskem butiku Koteks-Tobus. Ker je bila takoj razprodana, sem postopek ponavljala. Potem pa so me zaposlili v IUUV in zdrsnila sem v poklic modne oblikovalke. Seveda pa sem od zgodnje mladosti šivala; najprej za punčke, kasneje pa obleke za svoje klavirske nastope in sabljaška tekmovanja. Oblečila sem tudi mamo, ki je bila farmacevtka in direktorica Kliničnih bolnic, in v njenem imenu »mučila« šivilje, modistke in čevljarje.

Imate nasvet za mlade arhitektke, ki šele vstopajo v svet arhitekturnega poklica?

Ne prerivajte se tam, kjer so vsi.

Ali obstaja potreba po spodbudah, kot so posebne nagrade za ženske?

Ženske ne potrebujejo nobenih posebnih strokovnih nagrad. Kot pravi Virginia Woolf: »Ženska potrebuje denar in sobo, kjer lahko dela.«

»Kot mlada arhitektka sem kmalu spoznala, da je arhitektura zame prepočasna, da potrebujem hitrejše projekte, večjo dinamiko, več suverenosti in občutek, da imam stvari v svojih rokah.«